

Prof. em. dr hab. Andrzej de Lazari
<http://delazari.pl/>
<https://mostyeuroпы.pl/>

Ocena w formie „[hipertekstu](#)” dorobku naukowego dr [Kristiny Vorontsovej](#)
wraz z rozprawą habilitacyjną w języku rosyjskim na temat
[«Мы связаны, поляки, давно одной судьбою...»: Польский текст русской культуры в поэзии второй половины XX века \(1945–1991 гг.\)](#),

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo Humanistycznego w Siedlcach,
Siedlce 2020, 316 stron z przypisami i bibliografią.

Z satysfakcją przeczytałem rozprawę habilitacyjną dr Kristiny Vorontsovej i żałuję, że powstała ona dopiero teraz, a nie przed dwudziestu laty, gdy w [Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych](#) realizowałem projekt o wzajemnych uprzedzeniach Polaków i Rosjan. Poprosiłem wówczas habilitantkę o tekst pt. „Polska i Polacy w powojennej poezji rosyjskiej (1945–1991)” do tworzonego przez międzynarodową grupę uczonych [Katalogu wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan](#) (PISM, Warszawa 2006). Jest w nim świetny artykuł [Tadeusza Sucharskiego](#) pt. „Rosja wchodzi w polskie wiersze” [Obraz Rosjanina w literaturze polskiej](#), a także tekst [Aleksandra Lipatowa](#) [Rosyjskie pryzmaty odbioru polskości](#), jednak tekstu poświęconego poezji rosyjskiej w czasach komunizmu zabrakło. Poprosiłem również ją, co prawda, o to, by zrezygnowała z kategorii „polski tekst rosyjskiej kultury” oraz z pojęć „supertekst” i „hipertekst”, gdyż w polskim literaturoznawstwie takich nie dostrzegam, i mimo, że w Rosji one występują, nie jestem przekonany, że cokolwiek sensownie tłumacza. To prawda, że w semiotyce każdy przejaw kultury jest „tekstem”, jednak poszukiwanie w niej „supertekstu” pod nazwą „polski tekst kultury rosyjskiej”, moim zdaniem, tylko gmatwa problem, gdyż nie ma jednej Polski i jednego „polskiego tekstu”, jak i nie ma jednej Rosji i jednego „rosyjskiego tekstu”. Inny jest „tekst” komunistycznej polski i inny antykomunistycznej, inny polskiego liberalizmu i inny nacjonalizmu. [Wiktor Jerofiejew](#) przecież nieprzypadkowo dosyć brutalnie odnotował istnienie [Trzech Polsk](#) („Gazeta Wyborcza”, 25.03.2007) i nijak się one mają np. do „polskiego tekstu” [Borysa Szuckiego](#) w interpretacji Pani Vorontsovej.

Co prawda, w polskiej, zachodniej i rosyjskiej informatyce, a także w szeroko rozumianym kulturoznawstwie istnieje pojęcie „[hipertekst](#)” ([hypertext](#), [зунепмекст](#)), postaram się więc uczynić z tej recenzji właśnie taki „[hipertekst](#)”, czyli „[zwykły tekst](#), w

którym niektóre słowa są specjalnie zaznaczone - podkreśleniem i różnym od reszty znaków kolorem. Stanowią one HIPERŁĄCZA (ang. hyperlinks) czyli odnośniki do innych dokumentów. Nie są to jednak dokumenty przypadkowe, lecz powiązane kontekstowo ze słowem tworzącym hiperłącze". Książka dr Vorontsovej mogłaby również stać się takim „hipertekstem”, gdyby w wersji elektronicznej „dokleiła” hiperłącza do nazwisk i pojęć, jak ja to zrobiłem np. w artykule [Россия Анджеея Валицкого](#) i czynię to teraz. W wersji „papierowej” należałoby zamieścić kody QR do zeskanowania, jak zrobił to np. [Andrzej Koraszewski](#) w książce [Skąd się wzięło dobro i zło](#). Skoro Pani Kristina tego nie zrobiła, jej książka nie jest ani „hipertekstem”, ani o „hipertekście” w polskim rozumieniu tej kategorii. Jest natomiast kompetentną monografią o Polsce i Polakach w poezji rosyjskiej czasów komunizmu po zakończeniu wojny z hitlerowską Rzeszą. Kategorię „polski tekst” odczytuję tu po prostu jako swoisty synonim kategorii „Polska i Polacy” lub „polska kultura”.

Jaka kołomyjka może pojawić się z „rosyjskim tekstem polskiej kultury” pokazała mi habilitantka w autoreferacie na stronie 3., gdzie tytuł swojej książki przełożyła na język polski: „[Мы связаны, поляки, давно одной судьбой...](#)”: *Польский текст русской культуры в поэзии второй половины XX века (1945–1991 гг.)*, [[„Słowiański los nas trudny, koledzy, dawno zbratał...”](#)]: *Polski tekst kultury rosyjskiej w poezji drugiej połowy XX wieku (1945-1991)*]. I myślę sobie, jakiemu Polakowi przyszłoby do głowy tak zinterpretować wiersz Okudźawy? Romantyczne „słowiańskie braterstwo” w Polsce dawno przeszło do lamusa i wątpię również, by rosyjski bard, polonofil miał tu owe „braterstwo słowiańskie” oraz „kolegów” na myśli. Jest bardzo dobre tłumaczenie poety [Witolda Dąbrowskiego](#): „[Pospólny los Polacy, nas z dawien dawna zbratał. Na dolę i niedolę na dobro i na zło...](#)”. Dąbrowski, znając Okudźawę osobiście, bezbłędnie odczytał jego „rosyjski tekst”. Natomiast tłumaczenie Pani dr Vorontsovej, moim zdaniem, jest „rosyjskim tekstem kultury rosyjskiej”, a nie polskiej i nie Okudźawy. W kulturze rosyjskiej „słowiańskość” wciąż jest „żywa”. Co prawda, na s. 12 *Autoreferatu* znajduję już przekład Witolda Dąbrowskiego... Dlaczego taka niekonsekwencja?

Zagwozdkę mam również z tłumaczeniem habilitantki tytułu jej artykułu na tej samej stronie [Прецедентные имена как часть польского текста русской культуры](#) [[Nazwy poprzedzające jako część polskiego tekstu kultury rosyjskiej](#)]. Co to za „nazwy” i co mają „poprzedzać”? W polskim literaturoznawstwie nie znalazłem żadnych „nazw poprzedzających”. W Internecie występują natomiast: „[tytuły precedensowe](#)” (71), „[nazwy precedensowe](#)” (41), „[imiona precedensowe](#)” (2) – większość tych pojęć dotyczy kultury rosyjskiej. Nawet osoby publikujące teksty o „precedent names” po angielsku w większości są

„rosyjskojęzyczne”. Zrozumiałem, że chodzi tu o takie tytuły, nazwy i imiona, jak „Bohater naszych czasów”, „Carogród”, „Napoleon” itp. Sugeruję więc habilitantce staranniejsze przekazywanie „rosyjskich tekstów” w języku kultury polskiej, by polski badacz miał mniej problemów ze zrozumieniem fenomenu ponoć jednego „z głównych kierunków we współczesnych badaniach naukowych” w Rosji, w których „termin *hipertekst/supertekst* ma znaczenie specyficzne” (s. 4 *Autoreferatu*). Dla mnie w języku polskim czytelniejsze byłoby tu pojęcie „archetypu” lub „pierwowzoru”.

Faktem jest, że oceniam dorobek dr Kristiny Vorontsovej jako rusycysta-historyk idei, a nie jako literaturoznawca-semiotyk. Moim zdaniem płacze się ona w owych „hipertekstach” i „supertekstach”, jak i inni „supertekściarze”, co sama odnotowuje jako „brak powszechnie uznawanej za właściwą definicji zjawiska supertekstów” (s. 5 *Autoteferatu*). Mogę jednak nie mieć racji, bo to nie moja „działka”. Doceniam natomiast jej trud w prześledzeniu „rosyjskojęzycznej” poezji lat 1945-1991 pod kątem obecności w niej Polski, Polaków i „polskości”. Lata te habilitantka podzieliła na następujące okresy: 1. **powojenne dziesięciolecie** (1945-1956), 2. **polonofilstwo pokolenia Odwilży** (1956-1968), 3. **koniec euforii**, związany z wprowadzeniem sowieckich czołgów do Czechosłowacji (1968-1980), i 4. „1981-1991: **надежды на общее будущее**, вызванные завершением периода военного положения в ПНР, возрастающей ролью «Солидарности» и последующим демонтажом режима ПОРП”.

Dr Kristina Votontsova ma oczywiście rację, „że przestrzeń literacka i kulturowa Polski dla społeczeństwa radzieckiego (jak wcześniej dla obywateli Imperium Rosyjskiego) miała charakter granicy pomiędzy Rosją a Europą Łacińską, ‘prawdziwym’ Zachodem. To ujęcie powoduje zdefiniowanie geokulturowego wizerunku regionu jako miejsca kryzysu oraz spotkania narracji, dyskursów i światopoglądów” (s. 14 *Autoreferatu*). Prawdą jest również, że lata 60. XX wieku były najsympatyczniejszym okresem we wzajemnych stosunkach polskiej i rosyjskiej „okcydentalistycznej” inteligencji, niejednokrotnie na przekór polskiej i sowieckiej władzy państwowej. Ja bym jednak wyraźniej rozgraniczył stosunek do Polski „oficjalnych” poetów „partyjnych” od „bezpartyjnych”. To samo dotyczy lat 70. Przecież do Czechosłowacji wkroczyły również polskie czołgi. Czy to zmieniło wzajemne postrzeganie się polskich i rosyjskich antykomunistów? Na czym miałyby polegać „koniec euforii” np. w stosunkach Okudźawy i Osieckiej?

Najbardziej jednak zaskoczyły mnie lata i nazwa ostatniego okresu, gdyż podczas stanu wojennego (1981-1983) na „wspólną przyszłość” zdecydowanie „nadziei” nie mieliśmy ani w Rosji, ani w Polsce. Później natomiast tylko liberalna opozycja mogła mieć kruchą

„nadzieję”, gdyż jak sama dr Kristina Vorontsova pisze był to: „Самый неоднозначный этап развития Польского текста русской культуры второй половины XX века между «своим» и «чужим», так как, с одной стороны, «гордый поляк» в очередной раз показывает пример свободолюбия, вызывая симпатию у ряда либерально настроенных авторов, однако, с другой стороны, события в Польше реставрируют негативный стереотип поляка-бунтаря, поляка-предателя славянских (в данном случае: советских) народов и провоцируют откровенно полонофобские настроения в среде недавних полонофилов” (s. 291).

Lepiej więc byłoby okres stanu wojennego wydzielić i oprócz więziennej poezji [Irinę Ratuszyńskiej](#) wspomnieć o trzech ówczesnych wierszach [Natalii Gorbaniewskiej](#): „[Это я не спасла ни Варшаву...](#)”, [Чеславу Милошу](#) i „[Господи, Господи, ночь и туман...](#)”¹. Wspomnieć należałoby także o słynnej [Kołodzie stanu wojennego](#) [Josifa Brodskiego](#) zadedykowanej internowanemu [Wiktorowi Woroszyłskiemu](#) i [Andrzejowi Drawiczowi](#): „[Топнеја Świąт бiele](#), / wilgoć flagi płami. / Polscy przyjaciele / wszyscy za kratami, / niczym zera w nawias / ujęci w ścian żebra: / logika bezprawia / prostsza niż algebra...” (tłumaczenie z angielskiego Stanisława Barańczaka; rosyjskie – [Viktora A. Kullé](#): [Рождественская песенка военного положения](#): „Рождество - а я / как не рад ему. / Польские друзья / брошены в тюрьму...”).

Proszę tych uwag nie przyjmować jako krytyki, a jedynie jako życzliwą polemikę.

Tematem postrzegania Polski i Polaków przez rosyjskich poetów dr Vorontsova zajmuje się od wielu lat. Występowała z nim na kilkudziesięciu międzynarodowych konferencjach w wielu krajach i opublikowała kilkadziesiąt artykułów w naukowych czasopismach polskich i zagranicznych oraz w pracach zbiorowych (dostępnych również w Internecie – dostęp przez wklejone niżej linki). Wymienię kilka:

[Теория сверткестов как перспективное направление в исследовании литературы \(на примере польского текста в русской современной поэзии\)](#), „Kyoto Sangyō Daigaku ronshū = Acta Humanistica et Scientifica Universitatis Sangio Kyotensis” (2014).

[Одические традиции в русской поэзии о Польше второй половины XX века](#), „Rusistica Latviensis” 7 (2018).

¹ Wiersze te zamieściłem w antologii [Польская и русская душа \(от Адама Мицкевича и Александра Пушкина до Чеслава Милоша и Александра Солженицына\)](#), PISM, Warszawa 2004. Polską wersję tej antologii odnajduję w bibliografii habilitantki.

[Польский текст русской литературы в поэзии Елены Шварц и Сергея Стратановского: мифопоэтика и культурные контексты](#), // *Slovanský literární svět: kontexty a konfrontace I*, red. E. Gunisova, L. Paucova, Brno: Masaryková univerzita (2015).

[Жанры польского текста русской поэзии XX века \(1945–1991 гг.\)](#) // *Slovanský literární svět: kontexty a konfrontace II*, red. E. Gunisova, L. Paucova, Brno: Masarykova univerzita (2017).

[Польша в поэзии московских концептуалистов: деконструкция культурных мифов](#), // *Współczesne badania nad folklorem i literaturą rosyjską*, red. B. Żejmo, I. Rzepnikowska, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK (2017).

[Польский текст в поэзии Бориса Слуцкого: между идеологией и авторской позицией](#), „Przegląd Rusycystyczny” 3 (2017).

[«Ближайшая станция европейской культуры...»: полономания 60-х годов](#), „Studia Rossica Posnaniensia” 44/2 (2019).

[Poland as a Great Borderland in the Post-Soviet World: Poetical Point of View](#), „Colloquia Humanistica” 8 (2019).

[География русской квир-поэзии: Польша как место встречи скандала и традиции](#), „Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis” 16/2 (2021).

Prócz tego wciąż wiele uwagi Pani Kristina poświęca Elenie Szwarz, bohaterce swej pracy doktorskiej, którą opublikowała sześć lat temu: [„Пространство-Время – андрогин...”: модели пространства в поэзии Елены Шварц](#), Wydawnictwo UJ, Kraków 2016.

Z jej dorobku jednoznacznie wynika, że jest osobą aktywną, kompetentną, zaangażowaną w działalność naukową tak indywidualnie, jak i w prace międzynarodowych zespołów badawczych (zob. np. projekt [ВОСТОК - ЗАПАД: ПРОСТРАНСТВО ЛОКАЛЬНОГО ТЕКСТА В ЛИТЕРАТУРЕ И ФОЛЬКЛОРЕ](#), realizowany przez Wydział Filologiczny Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Wołgogradzie; projekt [\(DE\)COSTRUZIONE DEL MITO NELLA LETTERATURA FEMMINILE CONTEMPORANEA IN RUSSIA E IN POLONIA. UNO STUDIO COMPARATO](#), realizowany przez Uniwersytet w Salento). W ramach projektu *Atlante Multilingue dei Termini Teatrali* opublikowała tekst [Elena Shvarts and Boris Ostanin's Translation of Life in the Theatre by David Mamet for BDT in the Context of Georgy Tovstonogov's Ideas](#) w czasopiśmie „[Arti dello spettacolo/ Performing Arts](#)” 7 (2021). Uczestniczyła w czterech wyjazdach programu Erasmus+, była w Hiszpanii, na Łotwie i Litwie oraz we Włoszech. Ma również spory dorobek wystąpień popularnonaukowych: w Internecie (np. [Советские литераторы-туристы в Польше: обзорная экскурсия](#), [Все дело в Польше...](#)), w Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i

Porozumienia, bibliotekach, centrach kultury itp. (zob. w *Autoreferacie*), a także w internetowych czasopismach (np., [Литературные прогулки в пространстве и во времени, или Куда в Кракове может завести Паустовский?](#), „[Labyrinth. Теории и практики культуры](#)”, 2020; [Очаровательный пан Юзеф – свидетель XX века](#), „Gazeta Petersburska” 2016, nr 4-6).

Habilitantka z wykształcenia jest również anglistką i profesjonalnie włada językiem angielskim. Prowadzi zajęcia w języku polskim, angielskim i rosyjskim z literatury rosyjskiej, kanadyjskiej i amerykańskiej. W ramach programu Erasmus+ wykładała w Hiszpanii, Litwie, Łotwie i we Włoszech. Po przyjeździe do Polski przez pewien czas pracowała w [Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ](#) (prowadziła tam seminaria licencjackie i magisterskie), obecnie pracuje w [Instytucie Językoznawstwa i Literaturoznawstwa](#) w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach na stanowisku adiunkta. Prowadzi tam zajęcia z literatury rosyjskiej, angielskiej, amerykańskiej i kanadyjskiej oraz translatorium z języka angielskiego i rosyjskiego, którego wymiernym rezultatem są tłumaczenia jej studentów wydane w tomie pod jej redakcją [Opowiadania od Ameryki do Rosji: wybrane dzieła wybitnych pisarzy przełomu XIX i XX wieku](#), Laboratorium Literatury IKR[i]BL, Siedlce 2021.

Habilitantka bardzo starannie przygotowała *Autoreferat* (32 strony), w którym wyczerpująco omówiła wszystkie elementy swego dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego. Zbędne byłoby powtarzanie tu tych jej osiągnięć.

Podsumowując, nie mam najmniejszej wątpliwości, że dorobek, aktywność naukowo-badawcza, dydaktyczna i organizacyjna dr. Kristiny Vorontsovej po uzyskaniu przez nią stopnia doktora (w 2013 roku) wraz z rozprawą *«Мы связаны, поляки, давно одной судьбою...»: Польский текст русской культуры в поэзии второй половины XX века (1945–1991 гг.)* spełniają wymogi ustawowe i merytoryczne stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego. Wniosuję więc o dopuszczenie Pani dr Kristiny Vorontsovej do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Łódź, 26.02.2022